

Suomalainen ”kilju-stoori”

Muistelun maisema kirjoitetuissa nuoruuden kiljumuistoissa

Mikko Salasuo

Kiljulla on ollut ainakin sadan vuoden ajan paikka suomalaisten nuorten kulttuurissa. Erityisen suosittua kiljun juominen oli 1970-luvulla ja vielä 1990-luvulla noin joka kymmenes 15–16-vuotias kertoi juoneensa kiljua viimeisen kuukauden aikana. Kiljuperinne alkoi hiipua vuosituhaten taitteessa ja nykyään vain muutama prosentti nuorista kertoo juovansa kiljua. Vaikka kilju on koskettanut kymmenien tuhansien nuorten elämää, on kiljukulttuuri tutkimusaiheena jäänyt näkymättömäksi alkoholi- ja nuorisotutkimuksen välimaastoon. Kaunokirjallisia kuvauksia lukuun ottamatta kiljukulttuuri on unohduksiin painuva kulttuurinen perinne. Artikkelissa paikataan tutkimuksessa olevaa aukkoa tarkastelemalla nuorten kiljokokemuksia ja -muistoja aina 1960-luvulta nykypäivään asti. Aiheeseen tarttumisen mahdollistavat 521 kirjoitettua kiljumuistelua, jotka kerättiin Nuorisotutkimusverkoston vuonna 2019 toteuttamasta ”Kilju-stoorit”-muistitietokeräyksestä. Artikkelissa kysytään, millaisia kulttuurisia ja sosiaalisia merkityksiä kiljun valmistamiselle ja juomiselle annetaan muisteluissa ja millainen muistamisen maisema kiljumuisteluista rakentuu. Aineistolähtöisellä otteella muisteluista nousevat esiin nuoruuden ainutkertaiset kiljokokemukset, mutta muistamisen sosiaalinen maisema on lopulta hämmästyttävän yhtenäinen. Artikkelin lopussa aineistosta konstruoidaan nuoruuden kiljumuistelun tyyppitarina: Suomalainen ”kilju-stoori”. Kiljumuisteluista paljastuu merkitysrikas sosiaalinen maailma. Noin 15 ikävuoteen ajoittuvista kiljumuisteluista aukeaa näkymä nuoruuden salattuun seremoniaan ja kiellettyyn leikkiin. Tärkeää siinä ei ole humala vaan jännityksen, innostuksen, riemun, kielletyn tekemisen ja sosiaalisen yhteenkuuluvuuden tunteet ja kokemukset. Tämä tunnekuvasto yhdistyy muisteluissa sellaiseen nuoruuden maisemaan, johon kuuluvat kotiseutu, kaverit, kesä, tytöt, pojat, punk, ensimmäiset humalakokemukset, bileet ja huolettomuus.

Asiasanat: kilju, nuorisokulttuuri, muistitieto, juomatavat, sosiaalihistoria

Sokeria, hiivaa, vettä ja poika porisemaan. Kiljusta käytettävä nimitys ”poika” tuli tunnetuksi Väinö Linnan Tuntemattomassa sotilaassa, kun Määttä, Vanhala ja Rokka pistivät lepöpäivänä omatekoisen alkoholijuoman käymään (Linna 1954/2007, 274). Valmis kilju nautittiin ”kakistellen” ja ”yökötellen” Mannerheimin syntymäpäivänä, ja lähes koko joukkue oli ympäröivänsä (mt., 274–279).

Linnan (1954/2007, 274) kuvaus kiljua juovista sotamiehistä ei ole pelkkää fiktiota, sillä kotitekoisen alkoholin valmistaminen ja nauttiminen on Suomessa ikaikainen perinne (Granberg 1986; Pulkkinen & Wist 2017). Kiljun juomisesta on kannettu huolta ainakin 1910-luvulta lähtien, jolloin aiheesta alkoi ilmestyä sanomalehtikirjoituksia (Digi.kansalliskirjasto.fi). Vielä 1970-luvulla noin joka kymmenes suomalainen mies kertoi juoneensa kiljua viimeisen vuoden aikana ja lähes joka viides valmistaneensa sitä joskus (Simpura 1977; Österberg 1995). Suosittua kiljun juominen oli myös nuorten keskuudessa, sillä 1970-luvun huippuvuosina lähes joka viides 15–21-vuotias poika kertoi juoneensa kiljua viimeisen vuoden aikana (mt.).

Vahva suomalainen kiljuperinne alkoi hiipua vasta vuosituhatosen taitteessa, kun laillisen alkoholin saatavuus parani ja matkustajatuonti lisääntyi (Karlsson & Österberg 2010). Tämä näkyi myös nuorten keskuudessa. Kun vielä vuosituhatosen taitteen korvulla 6–12 prosenttia 15–16-vuotiaista kertoi juoneensa kiljua viimeisen kuukauden aikana, oli vastaava osuus vuonna 2015 enää kolme prosenttia ja vuonna 2019 hieman alle kolme prosenttia. (Ks. Raitasalo & Huhtanen & Miekkala 2015, 61; Raitasalo 2020.) Mikäli sama trendi jatkuu, ”poika” porisee 2020-luvulla yhä harvemman teinin vaatekaapissa.

Kiljun juominen ja valmistaminen on ollut vuosikymmenten ajan osa suomalaista alkoholikulttuuria (esim. Mäkelä 1974;

Österberg 1989; Raitasalo & Huhtanen & Miekkala 2015, 61). Aihetta on kuitenkin tutkittu hyvin vähän eikä nuorten kiljun juomistilanteista ole tehty lainkaan tutkimusta. Olemassa oleva tutkimus rajautuukin määrällisiin tarkasteluihin, joissa kilju jää lähinnä tilastomerkinä tai sivulausehuomioksi (mt.). Kiljun juominen ja valmistaminen viihtelee silloin tällöin kaunokirjallisuudessa ja tietokirjoissa, mutta niissäkin yksittäisinä kuvauksina juomistilanteesta ja juomisen seurauksista (esim. Linna 1954/2007, 274; Pulkkinen & Wist 2015; Similä & Vuorela 2015).

Tässä artikkelissa pyritään paikkaamaan tutkimuksessa olevaa aukkoa. Artikkelissa tarkastellaan nuorten kiljukokemuksia ja -muistoja aina 1960-luvulta nykypäivään. Aiheeseen tarttumisen mahdollistavat 521 kirjoitettua kiljumuiistelua, jotka kerättiin Nuorisotutkimusverkoston vuonna 2019 toteuttamassa ”Kilju-stoorit” -muistitietokeräyksessä. Artikkelissa kysytään, millaisia kulttuurisia ja sosiaalisia merkityksiä kiljun valmistamiselle ja juomiselle muisteluissa annetaan ja millainen muistamisen maisema kiljumuistelusta rakentuu (ks. Nora 1996; Häkkinen 2019; myös Apo 2001). Näihin kysymyksiin vastaamalla artikkelissa kontruoidaan nuoruuden kiljumuiistelun tyyppitarina (ks. Roos 1987), aineiston kaikista muisteluista rakentuva keskiarvokertomus tai ideaalityyppi (Weber 1980 [1904]): suomalainen ”kilju-stoori” – unohtamatta kuitenkaan erityisiä ja ainutkertaisia kiljukokemuksia.

Artikkeli kiinnittyy osaksi suomalaista nuoriso- ja päihdetutkimusta sekä ammentaa sosiaalishistorian menetelmistä (esim. Haapala 1989; Peltonen 2010; Häkkinen 2019). Nuoriso- ja alkoholitutkimuksen traditioita on usein hyödynnetty rinnakkain, kun tarkastelun kohteena ovat olleet nuorten päihdeiden käytön sosiaaliset ja kulttuuriset merkitykset ja käytännöt (esim. Salasuo 2004;

Tigerstedt 2007; Maunu 2014). Artikkelissa liikutaan myös muistelemisen ja kollektiivisen muistin käsitemaastossa, jolloin yksityiskohtia tärkeämpiä ovat kokemukset ja tapa merkityksellistää nuoruuden kiljukokemuksia (Halbwachs 1992). Artikkelin lopussa esitettävä tyyppitarina on ennen kaikkea suomalainen ”kilju-stoori” sellaisena kuin se elää muistelijoiden mielessä (esim. Fingerroos ym. 2006).

Inspiraatio kiljua koskevaan aineiston keruuseen ja tutkimukseen syntyi kansainvälisessä nuorisotutkimuksessa 2000-luvulla käydyssä keskustelussa nuorten ”tee-se-itse”-eetoksesta (esim. Spencer 2008; Bennett & Guerra 2019). Vahvasti angloamerikkalaisesta kulttuuripiiristä ja kaupunkitilan kaupallistumisesta virinnee keskustelun useat paradigmat olivat hankalasti sovitettavissa suomalaisen nuorisokulttuuriin – nuoria ei Suomessa ole karkotettu kaupunkitilasta ehdottomin kielloin ja esimerkiksi musiikin tekemisen kaltaisia harrastuksia tuetaan kuntien nuorisotyössä. Näin ollen erityinen suomalainen näkökulma tee-se-itse-eetokseen piti etsiä muualta. Tärkeä avaus tähän oli Susan Birdin, Malin Fransbergin ja Vesa Peipisen (2016) artikkeli sillan alla Helsingissä sijainneesta tee-se-itse-saunasta kaupunkitilan käyttönä ja haltuunottona. Kyseisen artikkelin ja aihepiirin jatkopohdinta johti kiljun löytämiseen suomalaisen tee-se-itse-kulttuurin ja -eetoksen erikoisuutena ja ilmentymänä. Kulttuurisena ja sosiaalisena ilmiönä, jonka historia koskee laajasti ja monin tavoin entisiä ja nykyisiä nuoria. Kiljumuistot ovatkin uusi ja antoisa ikkuna nuorten sosiaaliseen ja kulttuuriseen maailmaan sekä tee-se-itse-eetokseen.

Kiljumuisteluiden lukeminen sekä merkitysten ja käytäntöjen etsintä

Tavoista hyödyntää muistitietoa ja muisteluaineistoja tutkimuksessa on keskusteltu viime vuosina paljon. Keskustelun polttopisteessä on ollut kysymys, voiko muistitietoa käyttää faktanomaisena todistuksena siitä, mitä menneisyydessä todella tapahtui. Historiantutkijat ovat olleet aiheesta varsin yksimielisiä ja tuoneet vahvasti esiin sen, että muistitieto kertoo ennen kaikkea kertojasta ja hänen tavastaan kertoa kokemistaan tapahtumista. Muistitiedon vahvuus ja heikkous onkin siinä, ettei se kerro, mitä todella tapahtui vaan sen mitä tapahtumien kokija ajattelee tapahtuneen ja kuinka hän tulkitsee tapahtumia. (Teräs 2018.)

Muistitietotieto sopii sellaisiin menneisyyttä käsitteleviin tutkimusongelmiin, joissa pyritään selvittämään ihmisten tapoja kertoa omista kokemuksistaan ja antaa menneisyydelleen merkityksiä (Portelli 2002, 67–70; Fingerroos 2006, 63). Muisteluissa on paljon ”objektiivista”, sillä niissä esiintyvät ajankohdat, paikat, tilat ja ihmiset kiinnittävät muistelun yleensä johonkin todelliseen menneisyyden hetkeen, tilanteeseen ja paikkaan. Toinen paikalla ollut henkilö voisi muistaa kiljun juomiseen liittyvän tapahtuman hie-man toisin ja sijoittaa sen eri vuoteen, mikä ei kuitenkaan tee kummankaan muistelijan tarinaa vääräksi tai virheelliseksi. Molemmiin tavoin muistettuna kertomukset sisältävät vihjeitä todellisista tapahtumista sekä tuovat esiin sosiaalisia ja kulttuurisia merkitysrakenteita (Portelli 2006).

Ihminen luo menneisyyttään muistellesaan sosiaalisia ja fyysisiä muistin maisemia (Nora 1996). Niissä muisteltava tapahtuma tai asia kytkeytyy tiettyyn aikaan ja paikkaan, mutta myös ihmisiin, tunteisiin, sosiaalisiin ti-

lanteisiin ja suhteisiin. Muistin maisemat ovat sosiaalisia konstruktioita, kunkin muistelijan rakentamia yhteyksiä ajan, paikan ja asioiden välille, jotka välittävät, uusintavat ja muovavat kulttuurisia viestejä ja merkitysrakenteita. Muistelun tai muistamisen maisemaksi tässä artikkelissa kutsutaan muistelijoiden omista maisemista analyysissä rakentuvaa kollektiivisempaa maisemaa. Se on nuoruuden muistelun fyysinen ja sosiaalinen maisema, jossa suomalaisten kiljumuistot elävät.

Kiljumuisteluiden 521 kertomuksesta löytyy enemmän yhteistä kuin erityistä. Kunkin kirjoittajan oma muisto on oma ja ainutlaatuinen, mutta kertomuksissa toistuvat käytänteet, performanssit, jäljet, johtolangat ja kuvaukset ovat hämmästyttävän samankaltaisia (ks. Fingerroos 2010). Atlas-Ti-ohjelmalla analysoituna ja jäsennehtynä kiljumuisteluista rakentuu pikemminkin yksi tai kaksi kuin useita muistamisen maisemaa (ks. Nora 1996; Häkkinen 2019). Tämä viittaa siihen, että kiljun juomiseen ja valmistamiseen liittyvä piilottelu ja salaaminen suuntaavat muistelijoina tulkitsemaan toimintaa rajatussa kulttuurisessa ja sosiaalisessa maisemassa – vaatekaappien ja varastojen varjoissa, nuorten keskinäisinä salaisuuksina ja jännityksen sävyttämisenä nuoruuden kokeiluna (ks. Häkkinen & Salasuo 2015). Muistamisen maisemat eivät juurikaan muutu kertojan iän, tapahtuman ajankohdan tai tapahtumisen maantieteellisen paikan mukaan vaan näyttävät analyysissä pikemminkin jaettuina muistamisen tapoina (esim. Halbwachs 1992). Eroavuuksia toki on, mutta tässä artikkelissa kiinnostus kohdistuu nimenomaan yhdenmukaisuuksiin ja samankaltaisuuksiin, joista rakentuu nuoruuden kiljumuistelun tyyppitarina: suomalainen kilju-stoori (ks. Roos 1987).

Nuorisotutkimusverkoston toteuttama ”Kilju-stoorit”-muistitietokeräys oli avoinna vuoden 2019 helmikuusta syyskuuhun. Keräys sai huomiota mediassa (esim. Mansikka/

HS 2019), joka selittää osaltaan muisteluiden suurta lukumäärää (521). Kirjoitettujen muisteluiden pituus vaihtelee muutamasta rivistä liuskan mittaisiin kertomuksiin. Kaikkiaan aineistoa kertyi 200 Webropolin raportointiin tarkoitettua sivua. Vastaajista 55 prosenttia identifioitui miehiksi, 43 prosenttia naisiksi ja 2 prosenttia muuksi. Vanhin vastaaja oli syntynyt vuonna 1940 ja nuorin vuonna 2003. Kiljumuisteluiden tapahtumapaikkoina olivat yhtä lailla suuret kaupungit kuin pienet maaseutukunnat – edustettuna oli koko Suomi.

Keruu toteutettiin anonyymina siten, että vastaajilta kysyttiin ainoastaan syntymävuosi ja sukupuoli sekä muistelun tapahtumapaikka. Anonymiteetti oli nostettu kyselyn johdantotekstiin, jossa luki seuraavasti: ”Mikäli tekstissä on henkilötietoja, tutkijat muokkaavat muistelut anonyymeiksi ja poistavat muutoinkin kaikki henkilöiden tunnistamisen mahdollistavan sisällön”. Tällaisia poistoja tehtiin analyysivaiheessa vain muutama.

Muistitietoaineistoa luettiin ja koodattiin useampaan kertaan (ks. Glaser & Strauss 2006). Analyysissä syntyi kolme muistamisen pääkategoriaa: sosiaalinen merkityksenanto, kulttuurinen merkityksenanto sekä tee-se-itse-eetos ja sen käytänteet. Sosiaalisen merkityksenannon kategoriaan kuuluvat kiljun valmistamiseen ja juomistilanteeseen liittyvä vuorovaikutus ja kuvaukset toiminnan motiiveista. Kulttuurisen merkityksenannon kategoria muodostuu muisteluiden yhteydestä sääntöihin, normeihin ja rakenteisiin, kun taas toistuvien tee-se-itse-käytänteiden kategoria on hyvin konkreettinen: millaisia välineitä ja menetelmiä kiljun valmistamisessa ja nauttimisessa hyödynnettiin.

Artikkelin inspiraationa ollut DIY- (Do it yourself) tai tee-se-itse-eetos on taustaparadigma, joka ohjaa aineistolähtöistä analyysia nimenomaisesti nuorten omaan ja nuorisokulttuuriseen merkityksenantoon (Bennett & Guerra 2019). Näin ollen esimerkiksi nuoru-

den alkoholikokeilujen riskit ja terveyshaitat jäävät tarkastelun ulkopuolelle ja huomio kiinnittyy muisteluista välittyviin kokemuksiin sellaisina kuin ne on kerrottu. Kiljun juominen ja valmistaminen on kaikkiaan sellainen nuorten kulttuurin saareke, jossa ovat kaikki tee-se-itse-reetoksen perusainekset: itsetekeminen, vastakulttuurisuus, normien rikkominen, omat kulttuuriset käytänteet ja erityinen estetiikka (mt.).

”Niin halpaa sokeria, että tekee mieli kiljua!”

Useimmat muistelijat (296) sijoittivat kiljokokemuksensa 13–17 vuoden ikään – 95 vastaajaa paikkansa kiljokokemuksen 15 ikävuoteen. Mikäli jokaisesta vastauksesta olisi selvinnyt tapahtumien sijoittuminen elämäntilanteeseen, olisi alle 18 ikävuoteen muistelunsa sijoittaneiden osuus vieläkin suurempi. Noin joka viiden vastaaja ajoitti muistelunsa yli 18 vuoden ikään ja yhdisti sen opiskeluaikaan tai punkkariuteen. Nämä muistelut jäävät kuitenkin tämän artikkelin ulkopuolelle, sillä ne eivät edusta aineiston tyypillistä tarinaa (ks. Roos 1987).

Kiljumuikeissa juoman valmistus ja nauttiminen yhdistetään toistuvasti laillisen alkoholin hankkimisen esteisiin ja hankaluuteen sekä 18 vuoden ikärajaan – ”hiivaa ja sokeria ostettaessa kukaan ei kysynyt papereita”. Toinen aineistossa toistuva kiljun juomisen ja valmistuksen motiivi on halpa hinta. Näin kiljokokemuksestaan kertoo 90-luvulla nuoruuttaan elänyt nainen:

Vanhemmat tekivät 90-luvun puolivälissä kotiviiniä ja olutta. Todennäköisesti siitä me saimme kaverien kanssa ajatuksen kiljun valmistamisesta, tietysti halpa hinta ja se, että alkoholijuomille tarvinnut aina etsiä hakijaa olivat painavimmat syyt.

Samalainen motiivi paljastuu myös 70-luvun lopulla nuoruuttaan eläneen miehen muistelussa:

Muistan legendaarisen Rane Raitsikan kerran kysyneen minulta, miten ihmeessä minulla saattoi olla varaa ryyppätä joka viikonloppu. Kerroin hänelle, ettei minulla olekaan varaa vaan että teemme kiljua. Rane ei kuitenkaan selvästikään ollut kuullutkaan mistään kiljusta.

Saatavuus ja hinta toistuivat myös muisteluissa, joissa kiljua tehtiin isommalle nuorisoporukalle tai bileisiin kaikkein juotavaksi. Samoin muisteluissa, joissa kiljua saatiin tai ostettiin ystävilta, tuttavilta tai sisaruksilta. Näin kiljokokemuksestaan kuvaa 90-luvulla nuoruuttaan elänyt nainen:

Ensimmäiset kännit kiljusta tyttöporukalla v.97 loppuvuodesta. Ostettiin seiskaluokkalaisina ysi-luokkalaisilta ja heitä vanhemmilta pojilta kiljua. Hinta oli 22,50 mk. 20 mk sisällöstä ja 2,5 mk pullopantista. Puolentoista litran pullo vastasi ehkä noin viittä-kuutta kaljaa tai näin meille kerrottiin. Pojat kysyivät, paljonko alkoholia kestämmme, emme tienneet. Mutta ostimme ja lähdimme puistoon juomaan.

Muisteluissa alaikäisyyden yhteydessä toistuvasti esiintyvät saatavuus ja hinta ovat enemmän rakenteellisia (esim. Heiskala 2000, 11–23) kuin kulttuurisia tai sosiaalisia syitä kiljun juomiseen ja valmistamiseen. Muisteluissa kiljokokemukset liitetäänkin myös nuoruuden kapinointiin, aikuisten alkoholi-kulttuurin matkimiseen ja omaksuamiseen, jännityksen etsimiseen ja yhdessä tekemiseen.

Seuraavassa 90-luvulla nuoruuttaan eläneen muistelijan lainauksessa näkyy, miten erilaiset sosiaaliset ja kulttuuriset merkitykset lomittuvat muisteluissa saatavuuden ja hinnan kanssa:

Tehtiinhän sitä kiljua 90-luvun puolivälissä. Pro-senteja ei oikein meinannut ekalla kerralla tulla.

tekopaikkana oli vinttikomero. Myytiin sitten sitä hiivasta mehua muille teineille. Seuraavalla kerralla ostettiin käynnyttä kiljua 2 pottua ja sitä nautittiin koko viikonloppu bändikämpillä, rannalla ja ympäri kaupunkia. Miksi sitä kiljua juotiin? Ykkössyynä on varmasti se, että se oli halpaa. Niin halpaa sokeria, että tekee mieli kiljua! Halvin tapa saada alkoholia käsiinsä. Mutta väitän, että siihen liittyi myös tietynlainen kapinahenki. Tehtiin jotain kiellettyä, jotain rumaa, jotain hauskaa ja josta loppujen lopuksi pääsi vielä humalaan.

Kiljun valmistaminen näyttäytyy useissa muisteluissa ainutlaatuisena, jännittävänä ja erityisesti sosiaalisena kokemuksena. Se yhdistyy vastauksissa osaksi laajempaa nuoruuden muistamisen maisemaa (ks. Nora 1996), johon liittyvät usein kotiseutu, kaverit, kesä, tytöt, pojat, punk, ensimmäiset humalakokemukset, bileet ja huolettomuus. Näin kiljun valmistuksesta kertoo 70-luvulla nuoruuttaan elänyt muistelija:

Oli kesäloma 1978. Kotikylällä oli tylsää, punkki soi C-kasetilta, mutta oli meiltä kaukana jossain. Tytöt eivät lähestyneet meitä, emmekä uskaltaneet kohdata heitä, vaikka olimme jo 14–16-vuotiaita kokeneita karpaseja. Jussi ehdotti: laitetaan pojat kiljut käymään, niin päästään fiilikseen. Juotetaan tytöillekin vähän, niin kyllä ne siitä lämpenee. Lainattiin sitten vanhempiemme komeroista hiivaa ja sokeria ja neljän litran tyhjä mehupänikkä. (...) Parin päivän päästä oli maistaiset. Helvetin pahaa, mutta päähän meni kuin metrinen halko desilitran hörpätessä. Lauloimme Sex Pistolsia ja maailma avautui eteemme.

Kiljumuisteluissa nuoruuden kapinointi ja normien rikkominen näyttäytyvät kielletyn humalan valmisteluna ja tavoitteluna sekä myös sen seurauksina. Itse humala jää muisteluissa sivurooliin. Sen sijaan kiinnijäämisen riski, kiinni jääminen tai sen niukka välttäminen kehystävät lukuisia muisteluita. Kiljun valmistamiseen liittyvä salailu muistuttaakin kiellettyä leikkiä (ks. Tikka & Nevala 2020) tai seremoniaa (Pedersen 1992), johon osallistumalla nuoret kokeilevat rajojaan, etsivät

sosiaalista paikkaansa ja ilmaisevat kiinnostustaan aikuisten alkoholikulttuurua kohtaan. Se on erityisesti poikien leikkiä, sillä vain harva nainen kertoi muistelussa kiljun valmistuksesta. Kuvaukset kiinnijäämisestä myös paljastavat, miten merkittävä rooli vanhemmilla on täysikäisyyttä lähestyvien nuorten leikissä tai seremoniassa:

Olisimmeko ehtineet tehdä kiljua 3–4 kertaa ennen kuin isän tyttöystävä löysi käymässä olevan pönttömmä, nähtävästi hajun perusteella. Isä piti meille asiasta ”puhuttelun”, ja tyhjensi astiamme. Sinänsä hauska juttu oli, kun hän hävitettyään astiamme sisällön kaivoi esiin muutaman piilottamamme kiljupullon, jotka olivat jääneet edellisen viikon satsista juomatta. Isä antoi ne meille salaten asian tyttöystävältään ja totesi ettei raaskinut tyhjentää niitä.

Vanhempien ja aikuisten rooli muistelijoiden kertomuksissa viestii kiljuperinteestä, johon jokainen sukupolvi on tavalla tai toisella törmännyt. Valmistamisesta kiinnijäämisen yhteydessä useammalle muistelijalle paljastui, että oma isä oli nuoruudessaan valmistanut ja juonut kiljua – osallistunut samaan kiellettyyn leikkiin. Valmistamisesta kiinnijääminen ei vastauksissa olekaan kertomuksen loppu vaan pikemminkin osa kiljumuistelun seremoniaa. Isät eivät suinkaan takavarikoi ainakaan kaikkea kiljua, vaan hapuileva ja riemukas humalan tavoittelu saa jatkua (Pedersen 1992).

”Hiivan maku suussa”

Kiljun juominen, juomistilanteet ja juomisen seuraukset (ks. Simpura 1983) esitetään muisteluissa nuoruuden hapuilevana ja riemukkaana tutustumisena alkoholiin. Useissa vastauksissa pääosan saa hapuilun epäonnistuminen, joka johtuu kiljun valmistusprosessin epäonnistumisesta, pahasta mausta, kiljun aiheuttamasta oksentamisesta tai ripulista

tai kovasta krapulasta. Epäonnistuminen ja usein koominenkin lopputulos on vahva osa kiljumuistelun maisemaa. Kiljun juominen tai yritys juoda sitä merkityksellistetään ”nuoruuden koheltamisena” tai ”harmittomana ensikosketuksena alkoholiin”. Näin juomistilannetta kuvaa 90-luvulla nuoruuttaan elänyt muistelija:

(...) Juotavaa otettiin toki mukaan pohjalta riittävästi. Maku oli karkea, lähinnä hiivan takia. Kesämökillä oli rajalliset mahdollisuudet tehdä asialle mitään. Yritimme suodattaa hiivaa pois kahvinsuodatinpapereilla ja lantraamiseen käytettiin mm. appelsiinimehua, kaakaojauhetta ja nonparelleja. Mikään ei luonnollisesti erityisesti auttanut, mutta loppu viimein juomaa saatiin alas kyllä niin paljon, ettei maku enää niin haitannut ja muutenkin oli hauskaa. Seuraavana päivänä tietenkin kauhea krapula.

Seuraavan 1980-luvun nuoren muistelu asetuu samaan ”hassuun” muistamisen maisemaan:

Lyhyt, mutta tapahtumatikas kiljuaika jäi mieleen. Muistan oksennukset, joissa nenästä tuli äidin pöimimä viinimarjoja, joita oli laitettu kiljun sekaan makua piristämään. Yleisesti muistelen kaikkien kiljukoikeilujen päättyneen oksentamiseen.

Muistoissa juomistilanteista on paljon karnevalistisia piirteitä (ks. Maunu 2014). Nuoruudelle asetetut normit rikotaan ja asetutaan hetkeksi humalaa valmistelevien ja humalassa koheltavien aikuisten saappaisiin. Nuoret heittäytyvät kaksin tai joukolla hulluttelemaan, kuten suomalaisessa alkoholikulttuurissa välillä on tapana (mt., 128). 1980-luvulla nuoruuttaan elänyt muistelija kirjoittaa karnevaalin tunnelmaa kohottaneesta laulusta, jota pojat hoilottivat kiljupöniköiden piilottamisen yhteydessä:

”Jos metsään haluat mennä nyt, niin takuulla yllätyt
Jos metsään haluat mennä nyt näät sammalein
peitetyt
On pienet pöntöt. Lekkerit kannut. vesilukot kuka
on pannut metsään piiloon, sammaleiden alle....”

Karnevaalin ja nuoruuden hulluttelun muistelukehys on vahvasti läsnä niin aineiston vanhimpien kuin 2000-luvulla syntyneiden vastaajien juomistilanteita kehystävässä maisemassa. 2010-luvulla nuoruuttaan elänyt muistelija kirjoittaa hulluttelusta ja riemusta, joka saa kiljumuisteluille tyypillisen lopun:

Eräänä päivänä ystäväni oli lähdössä kavereidensa kanssa luontoretelle. Mukaan tarvittiin tietenkin kiljua. Menimme porukalla noutamaan kotoani ystävälleni mukaan hänen oman, nimikoidun pullonsa. Päädyimme myös maistamaan kiljua muuttaman lasillisen. En osaa sanoa, oliko tuo päätös virhe vai neroneimaus. Päädyin elämäni kovimpaan humalaan. Huusimme ystäväni kanssa, kuuntelimme hyvää musiikkia ja lauloimme Kalinkaa. Mitä riemua koimmekaan! Myöhemmin valvoin, että ystäväni pääsivät kotiinsa. Päästyäni itse kotiin lepäilin hetkisin, ja lopun päivästä kulutin vessassa. Kilju ei nähtäväksi ollut hyväksi suolen toiminnalle. Toinen ystävästäni kulutti illan kotonaan oksentaen.

Huumori ja itseironia ovat kiljumuisteluiden tärkeitä elementtejä (ks. myös Naarminen 2018). Selvimmin tämä muistelukehys on läsnä juomistilanteiden ja niiden seurausten kuvauksissa. Huumori ja itseironia ovatkin muistelussa tapoja kertoa erikoisista hetkistä ja vallitsevien normien rikkomisesta. Kertojan ”narrius” on tapa luoda muistelumaisemaan karnevalistisia sävyjä ja nostaa esiin kertojasta ja nuoruudesta veijarimaisia piirteitä. (Mt., 164–174). Seuraavat lainaukset osoittavat, miten ”narrius” on tärkeässä roolissa kiljun juomisen muistelussa ja siitä kerrotuissa tarinoissa:

Pari huvittavaa kummellusta muistan kaverini kertomana, kerran oli kiljupullo räjähtänyt kaverini vaatekaapissa ja sotku oli valtaisa. Eräälle mopoikäi-

selle asiakkaalle myymänsä kilju ei ollut myöskään kovin vatsaystävällistä. Teiniraukan kiljuilta päättyi pojan oksentamiseen mopokypäränsä sisään. (Mies, nuoruus 80-luvulla).

Pullotimme kiljut yhdessä ja viikonlopulla nautimme pahanmakuista juomaa. Väkisin piti juoda, mutta tavoitteena oli humaltuminen. Lopulta emme enää saattaneet juoda eikä juoma edes vaikuttanut mitenkään. Viikonlopun jälkeen maanantaina isä tuli käymään ja kysyi virnuille, oliko kilju ollut hyvää. Nauraan kertoi, että oli lisännyt kiljuumme suolaa käymisen alkuvaiheessa eikä kiljuun siksi muodostunut alkoholia. Myös äiti oli ollut mukana tässä huijauksessa. (Mies, nuoruus 70-luvulla).

Karnevaalien takaa muisteluiden kerronnasta löytyy myös tapa merkityksellistää kiljun juominen initiaatoriittinä aikuisten tai täysikäisten nuorten alkoholikulttuuriin. Seuraavassa lainauksessa 1960-luvulla nuoruuttaan elänyt mies kuvaa, miten ja mistä kiljun juomiseen haettiin mallia:

Elettiin kevättä joskus 60-luvun lopulla ja meitä ”mopo-poikia” pyöri lämpiminä viikonloppupäivinä kylillä. Jostain saimme idean, että tehdään kiljua ja malli tuli aikuisista miehistä, jotka monesti istuskelivat kankaalla kiljua nauttien ja pientä korttipeliä pelaten, ilmeisesti ei niinkään humalan takia, vaan ajankuluksi.

Eräs muistelija piti kiljun valmistamista ja juomista niin tärkeänä initiaatoriittinä aikuisten alkoholikulttuuriin, että intoutui kirjoittamaan muistelun yhteyteen pedagogisen ehdotuksen:

Jokaiselle sukupolvelle pitäisi opettaa erikseen ihan kädestä pitäen kiljunteen salaisuudet. Siinä vaiheessa, kun maksa on jo riittävän vahva, eli suunnilleen 15–18-vuotiaana, kaikilla pitäisi olla kansalaisvelvollisuus käydä valtion järjestämällä kurssilla, jossa selitetään fysiikan ja kemian alkeet kiljunteen suhteen.

Moni muistelee kiljukokemusten liittyneen isompien poikien ja joskus myös tyttöjen

juopotteluun, josta nuoremmatkin saivat maistiaisia ja tietysti uskottavuutta porukassa. Juomalla kiljua pääsi mukaan vanhempien porukkaan, kun oli ollut muutaman kerran ”humalassa”. Näin tutustumisesta kiljuun ja ylipäätään alkoholiin kertoo 1960-luvulla nuoruuttaan elänyt mies:

Elämäni ensimmäinen tutustuminen alkoholiin oli kiljun nauttiminen. En tiedä – tai enää muista, kuka sen oli valmistanut. Joka tapauksessa kylän viereiseen metsään olivat vanhemmat pojat aikoinaan rakentaneet kolmen puun väliin ns. puumajan. Se oli n. 3 m korkeudessa ja vain metrin korkea sisätiloiltaan. Joku käytti ja valmisti kiljua majassa. Me nuoremmat pojat saimme ensikosketuksen alkoholiin juurin kiljun voimalla.

Kiljun juomisen muistelumaisemaan kuuluvat olennaisesti myös haju, maku ja väri. Useat vastaajat kertovat haistavansa ja maistavansa kiljun vielä vuosikymmenten jälkeen (ks. myös Katto 2020). Haju ja makumuistot eivät ole yleensä kovin houkuttelevia, vaikka asettuvatkin muutoin riemukkaaseen nuoruusmaisemaan. Näin kiljua muistelee 1970-luvulla nuoruuttaan elänyt nainen:

Hirveää myrkkyyhän se oli. Ihan kuin vieläkin se maun ja hajun muistijälki on jossain aivokapasiteetissa. Järkyttävä olokin mokomasta litkusta tuli. Seuraava päivä oli yhtä kärsimystä

Hajumuisto toistuu myös 1990-luvulla nuoruuttaan eläneen miehen muistelussa:

Muistan vieläkin sen hajun. Ja värin. Ei se haitannut sitä juomista, jos käytti kydärinä appelsiini-mehua tai vihreetä mehukattia. Se oli nihkeätä, jos pohjasakat osu omalle kohdalle. Ne vaan sit piti juoda. Aina oli tarkoitus, et seuraavasta satsista tulee paremman makunen. Reseptiä ei koskaan saatu hiottua toimivaks, maun suhteen. Jurrit oli hyvät, mut kiljudarra paha.

”Vanhemmat tulivat kotiin”

Vanhemmilla ja aikuisilla on nuoruuden kiljumuisteluissa kaksi tärkeää roolia: kulttuurisen mallin tarjoaja ja toimintaa rajoittava auktoriteetti. Ensinnäkin mainittu näyttäytyy muisteluissa roolimallina, jolta nuoret oppivat ja omaksuvat kiljun tai ylipäätään alkoholin käytön sosiaalisia merkityksiä. Näin kiljun valmistamisen motiivia kuvaa 1990-luvulla nuoruuttaan elänyt muistelija:

Myös isä keitteli startiksi kutsumaansa kiljua kellarissa, murtauduttiin pöntölle tyttöjen kanssa ruuvaamalla kellarikomeron ovi saranoiltaan irti! Kiljua mukaan ja vettä tilalle, ettei isä huomaa. Pahaa oli mutta känniin tultiin. Pikkuveli keksi saman apajan ja valitteli kiljun valmistuttua, ettei se nouse päähän, niin vihellettiin omissa huoneissa ja pelättiin kiinni jäämistä.

Myös idea kiljun valmistamiseen tuli useille vanhempien esimerkistä:

Vanhempani tekivät silloin tällöin kiljua isoon valkoiseen sankoon. Muistan kun kerran tehtiin kiljua, johon ei tullut ollenkaan hiivaa ja se oli ihmeellinen juttu silloin. Muistan vielä kiljureseptinkin, vaikka ainesosien määrää en enää muista.

Mallina muutamassa tapauksessa toimi myös pontikan valmistaminen, kuten tämän 1970- ja 1980-luvuilla nuoruuttaan eläneen miehen muistelussa:

Omat varhaislapsuuteni kiljukertomukset syntyivät varmaan isän mukana ukkojen reissulla ollessani joskus 70-luvulla. Isä teki pontikkaa kavereiden kanssa. Tiimissä oli opettaja, pari myyjää ja taisi olla yksi poliisikin. Marketista haettiin hiivaa ja sokeria jakaantuen kahteen eri kassajonoon. Kysyin mihin isä ja kaverit tarttee hiivaa ja sokeria. Isä vastasi: ”Tehdään ukkojen mehua”. Siitä sitten mentiin kymmenen vuotta ja asia oli omakohtainen.

Yleensä aikuisilta saatu esimerkki kerrotaan muisteluissa suoraviivaisesti ja suomalaisesta alkoholikulttuurista tuttua ”rymy”-narratiivia mukaillen. Seuraavan muistelun kirjoittaja kertoo isänsä kiljun juomisesta, mutta yhtä lailla siinä voisi olla kyse laillisestakin alkoholista:

Isä kertoi löytäneensä kavereidensa kanssa naapurin isännän kiljupänikän muurahaispesästä. Olivat siitä ottaneet omaan käyttöönsä ja kaataneet pönikän kyljelleen, jotta tilannetta ei voisi varmuudella varkaudeksi todeta. Olivat sitten menneet veneellä saareen juopottelemaan, ettei kukaan pääse keskeyttämään touhua. Seuraavana päivänä polvet kurassa kotiin.

Monet muistelijat kuvaavat vastauksessaan kiljun valmistamisen piilottelua ja osa kiinnijäämistä seurauksineen. Vanhemmat ovat muisteluissa auktoriteetteja, joilta kiljun valmistaminen ja juominen pyritään salaamaan. Kuten tyyppillisesti perheen sisäisestä alkoholin käytön kontrolloinnista kerrottaessa, muistellaan vanhempien kontrollia ja pelkoa kiinni jäämisestä lähes poikkeuksetta huumorin viitekehyksessä (ks. Holmila 1988). Näin vanhemmille kiinnijäämisen niukasta välttämisestä kertoo 1980-luvulla nuoruuttaan elänyt nainen:

Päätimme tehdä omat kiljut, kotitalousluokasta näpistetyyn hiiva ja sokerin turvin. Isoa pönttöä emme minnekään saaneet, joten jokainen tyttölapsi kaveripiiristämme teki 1,5 litran limupullon oman kiljun. Yhdellä se oli piilossa kirjoituspöydän laatikoston takana ja allekirjoitaneella vaatekaapissa. Kun sitten joitakin päiviä myöhemmin havaitsin pullon paisuneen pelottavasti, vein sen vanhempieni kotona kylpyhuoneeseen ja avasin varovasti. Kiljuhahan posautti sieltä sitten kivasti ympäri kylppäriä ja saunaa, joten pääsin pesuhoonniin, etten jäisi vanhemmilleni kiinni alkoholin kanssa läträämisestä.

Vanhempien suhtautuminen nuorten puuhasteluun kiljun kanssa näyttäytyy muisteluissa varsin ymmärtäväisenä ja suopeana.

1980-luvulla nuoruuttaan elänyt mies kuvaa hauskasti, miten hänen äitinsä reagoi kiinnijäämiseen:

Valmistettiin veljen kanssa salaa vanhemmilta kiljua aina yläasteen päätteeksi. Tehtiin sitä kauniisiin Riihimäen lasipulloihin. Jäätiin kiinni, kun ne räjähtivät kilahtaan portaiden alle pesukoneen taakse. Siihen äiti sanoi, että ”elkee pennut hyvän tähe tehkö kiljuva laspullossa”.

1970-luvulla nuoruuttaan elänyt mies puolestaan kirjoittaa vastauksessaan monissa muissa-kin muisteluissa esiin nousseesta vanhempien suhtautumisesta kiljuun:

En yhtään muista jäätiinkö kiinni, mutta vaikea olisi uskoa, etteikö oltaisi jääty, kun se on varmaan melkoisesti haissut. Ehkä jäätiinkin kiinni, kun sen jälkeen tehtiin sitä aina meillä kotona, mun huoneessa. Kyllä kai vanhemmatkin sen huomasi, mutta ei siihen aikaan aikuiset olleet vissiin niin huolestuneita teinien juomisista. Vaikka ihan normaali perhe mullakin oli ja on edelleen ja itsekin ihan normaali olen.

Muistelijoiden kuvaukset ja tavat muistaa vanhempien reaktiot kiljun valmistamisesta tai juomisesta kiinnijäämiseen kertovat kiljulle annettavasta erityisestä kulttuurisesta merkityksestä. Kiljun valmistaminen ja juominen vaikuttaa olevan samanaikaisesti kiellettyä ja hyväksyttyä. Muisteluissa tämä kiljun kaksinainen kulttuurinen merkitys on näkyvä, sillä kuvaukset kiljun valmistamisesta ja juomistilanteista ovat myös leikittelyä kiinnijäämisellä. Muisteluissa kiljun valmistaminen ja juominen näyttääkin eräänlaisena kulttuurisena ilmauksena kavereille ja vanhemmille siitä, että nuori on tullut siihen ikään ja vaiheeseen, jossa aikuisten alkoholikulttuuri ja alkoholi alkavat kiinnostaa. Tämä on myös se kulttuurinen koodi, joka sävyttää vastauksissa muistelijoiden vanhempien reaktiota kiinni jäädessä.

”Muuan kokeilu meni vituiks, viipaloitua banaania kiljuun appelsiinin sijaan ja joutui lusikalla ottaa humalan”

Kiljun valmistamiseen, säilyttämiseen ja juomistilanteisiin yhdistetään muisteluissa ongelmanratkaisu ja itse keksittyjen käytänteiden keksiminen. Muistelut ovat täynnä kuvauksia epäonnistumisen kautta oppimisesta, kun aineita on lisätty väärässä suhteessa, säilytysastia ollut vääränlainen tai valmistaminen on muutoin epäonnistunut. Kiljun valmistaminen näyttää vastauksissa nimenomaan nuorten itsetekemiseltä, yhteistyöltä ja luovuutta vaativalta projektilta. Valmistusaineiden hankinnan jälkeen on etsitty valmistamiseen sopivat välineet ja siihen sopiva paikka. Käymisen ajaksi kilju on piilotettu mitä mielikuvituk-sellisempiin kätköihin. Valmis tai valmiiksi kuviteltu juoma on siirretty muihin astioihin, joissa sitä on kuljettu ja joista sitä on nautittu. Näitä tee-se-itse-käytäntöjä muistellaan aineistossa yksityiskohtaisin ja tarkoin kuvauksin. Ehkä myös pienellä ylpeydellä.

Tee-se-itse-eetos yhdistyy muisteluissa erityisesti kiljun valmistamiseen. Näin 00-luvulla nuoruuttaan elänyt muistelija kirjoittaa ”itse tekemisestä” (ks. Spencer 2008):

Joiltain puuttui se vaadittu tee-se-itse henki ja eivät halunneet/pystyneet itse kiljua tekemään. Myin aina silloin tällöin pullon (1.5 l) tai pari muutama euron hintaan, jos joku sattui tarvitsemaan. Oppilaiden lähikaupassa vanha myyjä joskus aina naureskeli, kun kaikilla muilla oli hihnalla energiajuomia, karkkeja ja lihapiirakoita. Minulla oli sokeria ja hiivaa. Isovelikin sai kuulla kiljunteosta ja ylpeänä esitteli kavereilleen pikkuveljen tuotoksia. Yritti myös itse tehdä mutta epäonnistui.

Muisteluissa moni nuori kehittyi kiljun valmistuksessa suoranaiseksi ”asiantuntijaksi” ja paneutuu antaumuksella asiaan. Oppi kiljun

valmistukseen on saatu kavereilta, vanhemmilta nuorten keskuudessa kiertäneistä kiljukurttomuksista. Tee-se-itse- asiantuntijuudesta kielivät myös ne kymmenet aikanaan toimiviksi havaitut kiljureseptit, jotka muistelijat liittivät osaksi vastauksiaan. Näin syvällistä paneutumistaan kuvaa 1960- ja 1970-luvuilla nuoruuttaan elänyt muistelija:

Minä tein 14-vuotiaasta asti ruismaltaista, sitruunoista ja sokerista leipomohiivan avulla juomaa, jota kutsuimme kiljuksi, mutta se oli oikeasti sahtia. Itse tein sitä huolella, opiskelin, mittasin lämpötilaa, sokeripitoisuutta ja happamuutta, poistin sakan säännöllisesti ja pidin kaikesta kirjaa.

Nettiajalla nuoruuttaan eläneet muistelijat hyödynsivät valmistamisessa internetistä saatavia ohjeita, mutta myös tee-se-itse- eetos on vahvasti näissäkin muisteluissa mukana. 00-luvulla nuoruuttaan elänyt muistelija kirjoittaa:

Itse ryhdyin kiljun keittoon kesällä, kun oli aikaa lukio-opinnoilta paneutua asiaan. Tiesin, että käymiseen tarvittava sokeri tekisi juomasta erityisen makeaa ja ilman mausteita kiljusta tulisi ällöttävää. Värväsinkin kaverin mukaan projektiin, koska hänen vanhempiansa puutarhassa kasvoi raparperia. Arvelin, että raparperin hapokkuus tasapainottaisi makua. Ostimme Anttilasta vihreän ortheksin 10 litran ämpäriin, jossa juoma oli tarkoitus käyttää. Kansi oli valkoinen ja siihen tehtiin reikä, jotta käymisen tuottama hiilidioksidi ei räjäyttäisi kanttia irti. Vesilukkoa emme vaivautuneet hankkimaan. Reseptin hankimme netistä eikä siihen liittynyt sen ihmeempiä. Sokeria, vettä ja hiivaa. Ja kuten edellä kerroin raparperia lisäsimme joukkoon mauka tuomaan.

Muistelijat myös kertovat aineistossa, ettei Ihan kaikkea tarvinnut keksiä itse, sillä nuorisokulttuurissa elää kiljukäytäntöjä helpottava ja ohjaava perinne. Mehukatti-mehutiivistepullon hyödyntäminen valmiin kiljun valmistus-, säilytys-, kuljetus ja nautinta-astiana ei muisteluissa nouse esiin ainoastaan käytännöllisenä vaan myös nuorisokulttuurisena artefaktina.

Erään muistelijan kirjoituksessa kerrotaan tämän kiljukulttuurin tärkeän symbolin ”tuunaamisesta”: ”Askartelimme kaverini kanssa mehukatti kanisteriin etiketin: Suomi kiljulle. Kuvassa oli Suomen lippu ja saunavihta.” Toinen muistelija alleviivaa mehukattitonkan nuorisokulttuurista merkitystä: ”Kiljua käytiin ostamassa joskus 1994 yläasteikäisinä Vantaalta joltain yleisesti tiedetyltä tyypiltä. Se myytiin luonnollisesti mehukattikanistereissa ja maksoi 15–20 markkaa. Ihan kamalaahan se oli!”. Kolmas muistelija kuvaa, miten ikätoverit tiesivät heti mehukattipönikän nähtyään, mitä pojilla on mielessä: ”Pojat huikkasivat heti mehukattipullon nähdessään: mistä ootte saanut kiljua, ite tehny vai?”.

Useassa muistelussa tee-se-itse-eetos ja oikeanlainen symboliikka nousivat lopputulosta tärkeämmäksi:

Muistan kun olimme 13–14-vuotiaita kloppeja, niin aamulla laitettiin kiljut käymään turbohiivalla ja koska oltiin niin malttamattomia, niin illalla jo juotiin sitä porisevaa kiljua mehukattipöntöistä jossain autiotalossa.

Kiljumuistelut sisältävät kaikki ne olennaiset piirteet, jotka yhdistetään kirjallisuudessa tee-se-itse-eetokseen (esim. Bennett & Guerra 2019). Itsetekeminen, vastakulttuurisuus, normien rikkominen, omat kulttuuriset käytänteet ja erityinen estetiikka ovat muisteltuna kaikki vahvasti läsnä aineistossa. Ilmiö ei ole uusi, sillä nuorten DIY-kiljukulttuurin juuret yltävät ainakin vuosisadan taakse. Näin leikkisästi aihetta käsiteltiin Kansakoulun lehdessä vuonna 1916, kun opettajia varoiteltiin työväen lasten halusta päihtyä:

Yhdeltä pieneltä ensiluokkalaiselta opettaja kysyi: — Joitko sinäkin »kiljua»? - Olisin juonut, mutta suuremmat pojat eivät antaneet. - Mutta miten sinä sitte tulit niin iloiseksi? — Minä söin maskit. (Kansakoulun lehti 1916, 493.)

Muisteltu suomalainen ”kilju-stoori”

Suomalainen ”kilju-stoori” on konstruoitu 521 muistelusta. Se on tyyppitarina (ks. Roos 1988: myös Piispa & Salasuo 2014), joka on kirjoitettu aineiston ja analyysin pohjalta. Siinä on hyödynnetty muisteluissa tyyppillisesti esiintyviä kuvauksia, tuntemuksia, tapahtumia ja kokemuksia. ”Kilju-stoori” on jaettu ja kulttuurisesti vakiintunut (ks. Halbwachs 1992) tapa muistella ja merkityksellistää kiljun valmistusta, juomista sekä niihin liittyneitä sosiaalisia tilanteita ja käytänteitä. Tyyppitarina ei ole ainoa suomalainen ”kilju-stoori”, mutta vahvin niissä vastauksissa, jotka lähetettiin Nuorisotutkimusverkoston muistietokeräykseen. ”Kilju-stoori” on myös muistamisen sosiaalinen maisema (Nora 1996), joka on täynnä nuoruuden intoa, riemua, jännitystä, odotusta, kapinaa ja kaveruutta. Se on muisteluissa hämmästyttävän yksityiskohmainen ja toisaalta samankaltainen: riemukas välähdyks nuoruudesta.

Suomalainen ”kilju-stoori” ajoittuu jonkin vuosien 1960 ja 2020 välimaastoon – koulujen päättymisen ja kesäloman alkamisen aikaan. Se sai alkunsa, kun kaverukset, 15- ja 14-vuotias poika, saivat vanhempien poikien esimerkistä ajatuksen valmistaa kiljua. Heidän aiemmat alkoholikokeilunsa olivat jääneet muutamaankin siemaukseen olutta, mutta tällä kertaa pojat halusivat päästä kokemaan humalan. Pojilla ei ollut tarkempaa tietoa kiljun valmistuksen yksityiskohdista, vaikka toinen heistä olikin muutaman kerran seurannut isänsä puuhastelua kiljun äärellä. Suunnitelman toteuttamiseksi poikien oli pakko kysyä koulussa neuvoa vanhemmilta kavereiltaan, joiden tiesivät aiemmin tehneen kiljua ja myyneenkin sitä muille oppilaille. Pojat saivat ohjeet, mutta joutuvat lupaamaan vastineeksi pienen osan kiljustaan nuvojuille.

Muutama päivän suunnittelun jälkeen pojat ryhtyivät toimeen. Kiljun valmistukseen tarvittavan sokerin he haalivat kodeistaan. Samoin 1,5 litran pullo mehukattitiivistettä löytyi keittiön kaapista. Hiivaa he eivät uskaltaneet kotoa viedä, sillä sen äiti olisi todennäköisesti huomannut. Hiivan hankintaan lähdettiinkin naapurilähiön kauppaan, sillä oman lähikaupan myyjä olisi saattanut epäillä tai kysellä sen käyttötarkoitusta. Naapurilähiön kaupasta löytyi myös ämpäri, joka oli paljon suunniteltua äidin pihaämpäriä sopivampi juoman valmistamiseen. Kun ainekset ja tarvikkeet olivat koossa, ne piilotettiin toisen pojan sängyn alle. Riemu oli suuri ja pojat helpottuneita, kun ensimmäinen askel kiljun valmistuksessa oli onnistunut.

Kun nuoremman pojan perhe lähti viikonloppuna ostoksille, oli tullut aika laittaa ”poika porisemaan” - Sanonta, jonka pojat olivat oppineet vanhemmilta kavereiltaan koulussa. Ämpäri täytettiin kylpyhuoneessa haalealla vedellä ja sekaan kaadettiin sokeria. Pojat eivät olleet löytäneet kaupasta suositeltua ”turbohiivaa”, joten sekaan heitettiin kaksi ”perushiivaa”. Ämpäriin meni myös koko purkillinen appelsiinin makuista mehukattitiivistettä. Tarkasta määrästä ei ollut muistettu kysyä, mutta neuvona oli laittaa ”paljon makuu kiljuun”. Huolellisen sekoituksen jälkeen pojat laittoivat ämpäriin kannen paikoilleen ja tekivät siihen reikiä, jotta käymisestä syntyvä paine pääsisi ulos. Koko prosessin ajan kurkittiin ikkunasta ulos, etteivät vanhemmat pääsisi yllättämään.

Pojat olivat katsoneet ennakkoon kellarista sopivan paikan kiljuämpäriille. ”Poika” piilotettiin lämmityslaitteen taakse, jossa se oli näkymättömissä ja lämpötilakin oivallinen käymisen kannalta. Vanhemmat kaverit olivat neuvoneet säilyttämään ”poikaa” huoneen lämmössä, sillä muutoin alkoholia ei syntyisi. Kun kiljuämpäriin eteen vielä kasattiin sopivasti näköesteitä, vaikutti piilo varsinkin

turvalliselta ja varmalta. Edessä olisi pitkä, viikon tai kahden mittainen odotus.

Jo muutaman tunnin kuluttua ”pojan” piilottamisesta alkoivat jännitys ja pelko kiinnijäämisestä nousta niin sietämättömiksi, että pojat kävivät vaihikka tarkistamassa piilonsa. Seuraavana päivänä 14-vuotiaan sydän hypähti aina, kun jompikumpi vanhemmista kävi lähellä kellarin ovea. Oli sovittu, ettei kiljun valmistamisesta kerrota kellekään, mutta pojat eivät malttaneet pitää salaisuuttaan. Koulussa he kertoivat ylpeinä aikaansaannoksestaan luokkakaverilleen Kirsille ja Pekalle ja lupasivat, että kunhan kilju valmistuu, nämä saavat osallistua maistajaisiin.

Jo muutaman päivän kuluttua pojat huomasivat kellarissa leijailevan kummallisen tuoksun. Se tuli kiljuämpäristä. Paniikissa pojat yrittivät keksiä ämpärille uutta paikkaa, sillä vanhemmat huomasivat varmasti näin vahvan tuoksun ja pojat jäisivät kiinni. Neuvonpidon jälkeen pojat kiikuttavat ämpärin pihavarastoon ja vaihtoivat siihen pyykkiämpäristä uuden kannen. He peittelivät vielä ämpärin varastossa olleella pressulla. Kiinnijääminen oli vältetty täpärästi ja helpotuksesta huokaisten pojat jättivät ämpärin käymään varastoon.

Kiljun juomisen ajankohdaksi pojat sopivat koulun päättäjien jälkeisen illan. Tuolloin juoma oli saanut käydä ämpäriä reilusti yli viikon ja sen pitäisi olla valmista. Asiaa ei tosin oltu voitu tarkistaa moneen päivään, sillä pihavarasto oli liian näkyvällä paikalla: isä tai äiti huomasivat heti, jos sinne menisi ilman järkevää syytä. Joka tapauksessa kiljuämpäri oli tarkoitus hakea sovittuna iltana varastosta ja siirtyä nauttimaan sen sisältöä läheisille kalliolle. Luokkakaverit olivat luvanneet tuoda mukanaan tyhjiä mehukattipulloja, joihin valmis juoma voitaisiin ämpäristä kaataa.

Paine oli heittänyt ämpärin kannen pois paikoiltaan ja varaston nurkassa oli lammikko kiljua. Varastossa leijui kummallinen tuoksu.

Pojat nostivat pressun ja katselivat sen alta paljastunutta näkyä kauhistuneena. Piti toimia nopeasti. Pojat laittoivat ämpärin kannen takaisin paikoilleen, jonka jälkeen he pesivät varaston lattian puutarhaletkulla suihkuttaen. Sitten pojat ryntäsivät ämpäri kanssa kohti lähikallioiden sovittua illanviettopaikkaa. Perille päästyään he kertoivat kavereilleen tapahtumista ja mieltivät kuumeisesti, mahutoiko kukaan huomata kiljuämpäriä. Onneksi juotavaa oli edelleen jäljellä reilusti.

Samea keltainen neste kaadettiin mehukattipulloihin. Kilju tuoksui nuorten mielestä kamalalta. Jokainen kuitenkin otti vuorollaan kulauksen pullosta. Kaikki yököttelivät. Joku keksi seuraavalla kierroksella täyttää suunsa lakritsilla ennen juomista ja temppu helpottikin kiljun alas saamista. Kirsi luovutti, sillä kiljun maku sai hänet yökkäilemään ja melkein oksentamaan. Pojat sen sijaan onnistuivat lakritsin avulla tyhjentämään yhden mehukattipullon ja toisestakin meni yli puolet.

Pojat tulivat kiljusta hieman humalaan tai ainakin siltä heistä tuntui. Nuorin pojista oksenteli välillä keltaista nestettä, mutta muutoin ilta sujui ilman suurempia ongelmia. Kiljun valmistaminen ja juominen hallitsi nuorten keskustelua. Kiljun tehneet pojat kuvailivat kerta toisensa jälkeen tilanteita, jolloin luulivat jääneensä kiinni vanhemmilleen. Nuoret myös puhuivat seuraavasta kerrasta, ”jota varten hankitaan muutakin, kun tota myrkkyä”. Illan päätteeksi mehukattipullot piilotettiin lähimetsään. Lopulta kaikki suuntasivat koteihinsa kokemusta rikkaampana.

Kun 14-vuotias poika palasi kotiin, isä kysyi, menikö ilta mukavasti. Hän myös tiedusteli kuin ohimennen, huomasiko poika varastossa käydessään kummallista hajua. Hiki nousi pojan otsalle, kun hän vastasi, ettei huomannut mitään erikoista. Asiaan ei enää palattu, mutta poika arveli isän huomanneen kiljuämpäriä – vai huomasiko sittenkään?

Kiljun tekeminen jäi pojilla yhteen kertaan. Osasyynä oli ripuli, josta jokainen poika kärsi samana yönä. Kiljun juominen ja valmistus oli viikon verran porukan tärkein puheenaihe, mutta unohtui pian. Seuraava alkoholikokeilukin tehtiin oluella ja kiljupönikät jäivät metsäpiiloonsa.

Kalliolla kiljua juoneet nuoret kuuluivat myöhemmin elämänsä varrella muilta hyvin samankaltaisia kertomuksia. Niihin oli helppo samastua. Muiden kertomuksia ja omien kokemusten muistelua kehysti lähes poikkeuksetta huumori ja nauru: ”ihanaa nuoruuden sekoilua”.

Lopuksi

Muisteltuna kiljun valmistus ja juominen on noin 15 ikävuoteen ajoittuva sosiaalinen seremonia tai kielletty leikki. Muistelijat merkityksellistävät sen salattuna ja harmittomana (ensi)humalan tavoitteluna. Itse humaltuminen on kokemuksissa toissijaista. Pääosaan muisteluissa nousevat ne jännityksen, innostuksen, riemun, kielletyn tekemisen ja sosiaalisuuden tuntemukset, joita kiljun valmistuksen ja juomisen yhteydessä on koettu. Nämä tunteet yhdistyvät kiljumuisteluissa osaksi sellaista nuoruuden muistamisen maisemaa, johon liittyvät kotiseutu, kaverit, kesä, tytöt, pojat, punk, ensimmäiset humalakokemukset, bileet ja huolettomuus.

Kiljumuisteluissa oma tärkeä paikkansa on kiljun valmistuksella tai toisaalta kiljun juomisen seurauksilla. Nuoret saavat muisteluissa idean kiljun valmistamiseen muilta nuorilta, aikuisilta tai isiltään, joka johtaa seikkailun omaiseen jännityskertomukseen. Itsetekeminen, pelko kiinnijäämisestä tai kiinnijääminen luovat muisteluiden seikkailua kehystävän jännitteen. Muistelun maisemaa sävyttävät myös huumori ja itseironia, jotka saa merkityksen nuoruuden epävarmana

hapuiluna ja humalan tavoitteluun liittyvänä toilailuna. Muisteluista välittyy lukijalle viesti: kiljokokemuksia on mukava muistella ja muistot palauttavat mieleen hauskoja nuoruuskokemuksia.

Toisin kuin Väinö Linnan Tuntemattomassa sotilaassa (Linna 1954/2007) ovat kuvaukset itse humalasta tyyppillisissä kiljumuisteluissa sivuroolissa. Linnan (mt.) jermut ovat jo aikuisikäisiä miehiä, kiljusta tullaan vahvaan humalaan ja humalassa toilailaan ja toikkaroidaan. Sen sijaan nuoruuteen, noin 15 ikävuoteen, ajoittuvissa kiljumuisteluissa toilailaan ennen juomista ja voidaan pahoin juomisen seurauksena. Kiljumuisteluiden kerroksissa on paljon yhtäläisyyksiä aikuisten karnevalistisen juomisen kuvauksiin (Törrönen 2006), mutta karnevaali koskee juomisen sijaan humalan valmistelua ja tavoittelua. Usein myös epäonnistumista humalan saavuttamisessa. Kiljumuistelut ovatkin enemmän kertomuksia nuoruudesta, kavereista, vanhemmista ja kasvuympäristöstä kuin kuvauksia humalaisesta toiminnasta.

Tee-se-itse-eetos on kiljumuisteluissa läsnä monin tavoin. Osa muistelijoista sanallistaa muistonsa tee-se-itse-eetoksen kautta, mutta useimmilla se on julkilausumattomasti muistelua kehystävä elementti. Kun selkeät ohjeet puuttuvat, kaikki tapahtuu salassa eikä aikuisilta voi kysyä neuvoa, jää kiljun valmistaminen nuorten oman neuvokkuuden ja kekseliäisyyden varaan. Kaksi tai kolme nuorta yrittämässä yhdessä ratkaista ”humalan synnyn salaisuutta” onkin kirjoitetuissa muisteluissa olennainen kerronnan kehys. Muistelut ovat kuin ikkunoita nuorten keskinäiseen sosiaaliseen tilaan, jossa toiminnan motiivina on halua tehdä ja kokea itsenäisesti.

Tapa muistella kiljun valmistusta ja juomista seurauksineen on hämmästyttävän samankaltainen ikään katsomatta. Artikkelissa esitetty tyyppitarina toistuu hieman eri muodoissa sadoissa muisteluissa. Muistamisen maisemas-

sa toistuvat samat tunteet, käytänteet, maut, hajut, sosiaaliset merkitykset ja kulttuuriset tilanteet. Kilju-stoorit ovat jaettu ja eri sukupolvia yhdistävä tapa antaa merkitys nuoruuskokemukselle, jonka perusainekset pysyvät muuttumattomina: sokeria, hiivaa ja vettä.

Lähteet

- Apo, Satu (2001) *Viinan voima – suomalaisen juomisen kulttuuriset mallit*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 759.
- Bennett, Andy & Guerra, Paula (2018) *DIY Cultures and Underground Music Scenes*. Abingdon and New York, Routledge.
- Bird, Susan & Fransberg, Malin & Peipinen, Vesa (2016) "Hot in Helsinki – Exploring legal geographies in a DIY-sauna". *Flinders Law Journal* 18 (2), 377–397.
- Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.) (2006) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Tietolipas 214.
- Fingerroos, Outi (2010) Muisti, kertomus ja Oral history-liike. Teoksessa Pertti Grönholm & Anna Sivula (toim.) *Medeasta pronssisoturiin: kuka tekee menneestä historiaa?* Turku: Turun historiallinen yhdistys 2010.
- Glaser, Barney & Strauss, Anselm (2006) *The Discovery of Grounded Theory Strategies for Qualitative Research*. New Brunswick and London: Aldine Transaction.
- Granberg, Leo (1986) Miksi kotipoltto väistyi Pohjoista? *Alkoholipolitiikka* 4, 238–241.
- Haapala, Pertti (1989) *Sosiaalihistoria. Johdatus tutkimukseen*. Helsinki: SHS.
- Halbwachs, Maurice (1992) *On Collective Memory*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Heiskala, Risto (2000) *Toiminta, tapa ja rakenne. Kohti konstruktivistista synteisiä yhteiskunta-teoriassa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Holmila, Marja (1988) Vaimot, aviomiehet ja alkoholi. *Alkoholipolitiikka* 3, 82–85.
- Häkkinen, Antti & Salasuo, Mikko (toim.) (2015) *Sallattu, hävetty, vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiötä*. Tampere: Vastapaino.
- Häkkinen, Antti (2019) The Inheritance of a Good Life: How the Ideals of the Good Life Have Been Negotiated and Transmitted Between Generations in Finland and Canada". Teoksessa Ulla Aatsinki & Johanna Annola & Mervi Kaarninen (toim.) *Families, Values, and the Transfer of Knowledge in Northern Societies, 1500–2000*. New York: Routledge & Taylor & Francis Group, 56–76.
- Kansakoulun lehti (1916) Havaintoja kansakoulun työmaalta. *Kansakoulun lehti. Kasvatusopillinen aikakauskirja kodille ja kouluille* 1916:6, 493.
- Karlsson, Thomas & Österberg, Esa (2010) Mitä tilastot kertovat suomalaisten alkoholi käytöstä? Teoksessa Pia Mäkelä & Heli Mustonen & Christoffer Tigerstedt (toim.) *Suomi juo. Suomalainen alkoholin käyttö ja sen muutokset 1968–2010*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 13–26.
- Katto, Jonna (2020) Liberating Taste: Memories of War, Food and Cooking in Northern Mozambique. *Journal of Southern African Studies* 46 (5), 965–984.
- Linna, Väinö (1954/2007) *Tuntematon sotilas*. 64 painos. Helsinki: WSOY.
- Mansikka, Ossi (2019) Nuorisotutkijat miettivät, mikä ilmiö olisi erityisen suomalainen – Vastaus on kilju, ja nyt kansakunnan kiljumuistot on tarkoitettu koota yhteen. *Helsingin sanomat* 22.2.2019. <https://www.hs.fi/nyt/art-200006010783.html> (Viitattu 26.5.2021).
- Maunu, Antti (2014) *Yöllä yhdessä: Yökerhot, biletyt ja suomalainen sosiaalisuus*. Helsinki: Helsingin yliopisto, Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2014:6.
- Mäkelä, Klaus (1974) Pontikan ja kiljun käyttö Suomessa 1973 ja 1974. *Alkoholipolitiikka* 5, 171–177.
- Naarminen, Niina (2018) *Naurun voima. Muistitietotutkimus huumorin merkityksistä Tikkakosken tehtaan paikallisyhteisössä*. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.
- Nora, Pierre (1996) Preface to English Language Edition: From Lieux de memoire to Realms of Memory. Teoksessa Pierre Nora (toim.) *Realms of Memory: Rethinking the French Past*. New York: Columbia University Press, New York, xv–xxiv.
- Pedersen, Willy (1992) Siirtymäriitit, liminaliteetti ja päihtymys. *Alkoholipolitiikka* 57 (5), 307–317.
- Peltonen, Matti (2010) Voisiko paikallishistorian käsitellä toisin? kylätutkimus, muistitieto ja uusi mikrohistoria. Teoksessa Pekka Ahtiainen, Jukka Tervonen & Kari Teräs (toim.) *Kaikella on paikansa: uuden paikallishistorian suuntaviivoja*. Tampere: Vastapaino, 129–148.
- Piispa, Mikko & Salasuo, Mikko (2014) *Taiteilijan elämänkulku. Tutkimus nuorista taiteilijoista 2000-luvun Suomessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 156.
- Portelli, Alessandro (2002) Mikä tekee muistitiedosta erityisen? Teoksessa Outi Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.) *Muistitietotutkimus: metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: Suo-

- malaisen Kirjallisuuden Seura, 49–64.
- Pulkkinen, Jonna & Wist, Mika (2017) *Viinalla te-rästetty sota. Alkoholi sotavuosina 1939–1945*. Helsinki: Atena.
- Raitasalo, Kirsimarja & Huhtanen, Petri & Miekkala, Mari (2015) *Nuorten päihteiden käyttö Suomessa 1995–2015 – ESPAD-tutkimuksen tulokset*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Raitasalo, Kirsimarja (2020) Ennakkotieto vuoden 2019 ESPAD-tutkimuksen tuloksista. Vastaa-otettu sähköpostitse 17.12.2020.
- Roos, J.P. (1987) *Suomalainen elämä. Tutkimus ta-vallisten suomalaisten elämäkerroista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Seuran toimi-tuksia 454.
- Salasuo; Mikko (2004) *Huumeet ajankuvana. HUU-meiden viihdekäytön kulttuurinen ilmeneminen Suomessa*. Helsinki: Stakes, tutkimuksia 149.
- Similä, Ville & Vuorela, Mervi (2015) *Valtio vihaa sua. Suomalainen punk ja hardcore 1985–2015*. Helsinki: Like.
- Simpura, Jussi (1977) Tilastoimaton alkoholin kulutus uuden alkoholilain aikana. *Alkoholipolitiikka* 42, 107–117.
- Simpura, Jussi (1983) *Drinking Contexts and Social Meaning of Drinking. A Study of Finnish Drinking Occasions*. Helsinki. The Finnish Foundation for Alcohol Studies.
- Spencer; Amy (2008) *DIY. The Rise of Lo-fi Culture*. London & New York: Marion Boyars.
- Teräs, Kari (2018) Mitä on muistitieto, ja miten se poikkeaa muusta historiallisesta tiedosta? *Alus-ta! Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden verkkojulkaisu*. <https://www.tuni.fi/alustalehti/2018/07/06/mita-on-muistitieto-ja-miten-se-poikkeaa-muusta-historiallisesta-tiedosta/> (Viitattu 25.5.2021).
- Tigerstedt, Christoffer (toim.) (2007) *Nuoret ja alko-holi*. Helsinki: Alkoholi- ja huumeutkijain seura & Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusver-kosto.
- Tikka, Marko & Nevala, Seija-Leena (2020) *Kielle-tyt leikit. Tanssin kieltämisen historia Suomessa 1888–1948*. Helsinki: Atena.
- Weber, Max (1980 [1904]) *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki*. Helsinki: WSOY.
- Österberg, Esa (1989) Kotivalmisteisen alkoholin käyttö Suomessa 1972–1989. *Alkoholipolitiikka* 54 (4), 199–205.
- Österberg, Esa (1995) Kotivalmisteiden alkoholi koti-käyttö tasaantui vuonna 1994. *Alkoholipolitiikka* 60 (3), 161–167.